

5710

[113/125d]

ACC. N:R

M. 10184:1-11.

113-115d

Landskap:

Skåne

Upptecknat av:

Arnette Lomson

Härad:

Frosta

Adress:

Sävinge

Socken:

Ö. Sävinge

Berättat av:

Uppteckningsår:

1946

Född år

1881

i

Ö. Äspinge

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

EX. 10-11

LUF 57.

skåne s. 118

Helmtak

Helmtakens underlag

Material och dess behandling

Lögen

Takläggningen

Bindningen

Beskärningen

Ryggningen

Skåne

Vase s. 118

Skriv endast på denna sida!

ACC. N:R M. 10184:1.

Underlaget i ett tak, var först sparrar som äro hopfogade vid ryggsåsen, då de kallas spännen. Hvert par av sparrar är vant till hopfästet med en hantjälke som går genom taket. Länkden ligga ovanpå sparrarna, på så sätt att de är längs åt taket. De äro med sparrarna hopspikade. De äro flata, merendels av gran, di köpas i Sollefteå. För i tiden köptes di av Gjöingar, men numera är hä gott om gran. Men på di tak som ej är länkden, forna tiders helmtak, där revlades taket. De var långa revlar, smala alkäppar, som humlestörar. Di lades på längs och tvärs på taket, och bands i hop i korsen med vidjor. Di revlarna, eller käpparna lades så lätt så halmen skulle bindas om dem. Vid takskägget så gick ju sparran ut om isen, så länkden, eller revten var ungefär lika med väggen. När di täckde kom halmen ut om täckningen med en bra bit. Där som var, och är länkden är ungefär en alm mellan vart bäkte. Mellan sparrarna är och var vanligen 3 alnar, de är lika med de stolpar som är i väggarna. Revlarna spikades vid sparrarna, men bands med vidjor i korsen.

L
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

De skulle alltid vara länghalm till halmstak. De var råghalm dröskad med slagan. Den skulle egentligen dröskas vät, vara ren från kärna. De var för inte rättor och möss skulle ha tillhåll. Även fåglar kunde göra stora hål i taket. Di kunde också stå kärvarna i en stock till di blev rena, men de var inte så tillförlitligt. Var halmen lång i sträet kunde di ju hugga av asen, men de blev ej bra för klipporna, kärvarna blev för korta. Slagtröskad var och är bäst. Slagan, pläjten bestod av händelen den del di höll i handen, slaten som slog i loen, och hiltan, bandet som höll i loen. Hiltan var av bäder eller åstakimr.

Numera har di ju länghalmströskor försedd med rurela. En rurela efter forna tider då di pläjlatask, de var i konstruktion som ett rivche, huvudet på en rävs, med omkring 5 stora finnar. Di var grova och ungefär 1 halv alm. Den var fäst i en stolpe vid loen. När di då tog upp halmen ur loen, den var dröskad, drog di den genom repan, som halmen repades från. Di fick bara laga lite i nänder, så den kunde bli stråren. Kärvarna länghalmstligapor skulle vara stora, där bandt på två ställe. Kärvarna förvarades på stänge till den skulle anv. Den gjordes ej i ordning för än vid täckningen.

Den halm som var i ordning till täckning kallades dejord länghalm. Låg och vass anv. endast till svinstor, ludor, eller skjut. När den var sträv och lång skars den och förkallades.

ACC. NR M. 10184:3.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Halmtaket lägges ovanpå läktet eller raveln, då halmen utbreddes över de
 väggrum, eller tre spännan. Halmen jämkas nedtill eller står jämn med ett bräde
 med handtag, och är inunder raveln täckvrage. Här ovanpå lägges raften
 som är ett långt spö av hassel hasteraft. Den bindes på halmen med
 vidjor, täckvidjor. Di drädes genom halmen om läktet eller raveln, och bindes
 hårt. Täckaren brukar med knäen packa i höj halmen, vid var vidja trycker
 han i höj halmen. De beror ju på bindningen om taken ligger säkert.
 Di hade ju täcke stegar som med rep som var fäst om ryggingen och i stegen
 den lyftes upp för vart tag halmen som lades. Så när di lava halmen åt
 läkten så stötte den ju åt stegen, di åk. följde stegen, så kunde ej halmen
 glida ner. Så fästes raften över. Emellan tre sparrar kallades ett sti.
 En täckare skulle lägga ett sti om dagen. De understa varvet, taks kägget
 togs tjockaren. Numera bindes helmtak, där som är så lång med grov stöt
 trä. Här i Skåne är ju di bästa halmtaken, de är naturligtvis på halmen
 de beror. När då stied var lagt, di nädde ryggingen skulle taket eller
 halmen skäras ner. De var med en vrage som di strök åt halmen, börja
 vid ryggingen och strök neråt. Di sker före med kniv täckkniv.
 Di strök hårt för att få taket jämt. Di fick även skära jämt.

Där skulle alltid en person förutom täckaren vara med. Han skulle passa täckaren. Han skulle hjälpa till med stegen när den skulle höjas, eller flyttas till nytt st. samt göra klipporna i ordning. Han hade en stock, eller klubbe som han med en ysea högg av klipporna så de blev jämna i roten. Sen stötte han dem i jorden för de skulle riktigt jämnas, sen bar han upp dem. Överst på ryggingen lades lös råghalm, rätt tjockt, där ovanpå trä som var saseformade. De höll i höj med en präke. De kallades rägga. Vid gavarna fästes ju ungskies som var jämna med taket. Utgammal tygs med säv, eller vass. De var på ludor, men de har ju förekommit långt tillbaka att hyldor täckt med torv. svärköres. De är som gamla herättat. De var ju små hus med lågt räise tak. Sparrarna var endast grova trä, ravelor var restes grenar eller rafta som låg i kors. Sävs som skars i demmar, vid äar, då ravelnet var lågt, eller de torcket ut. De torckades, de bredades ut över taket. De lades ju på samma sätt som halm, så att den ena delen slutade på halva delen på den undesta. Men så lades långa rafta över som bands vid gavarna och på ett och annat ställe så säven hölls säkert. Skulle de täcka med gräs torver fick de läggas mycket tätt eller hade de underlag av vass. Där var samma typ med ravelor.

Täckstegen var så lång så den räckte upp på taket, den kallades lang-
stie. De var ju en vanlig takstegen. Men täckestien den skulle vara
så den räckte över ett sti. Den bestod av två grova runda sidoträd,
så var där tre eller fyra järnspolar, en vid var ändra, ett par mitth järn-
spolarerna var omkr. $1\frac{1}{2}$ alm, så stegen leter ju så pass bred.

Där lades grova rep om stegen, ett vid var ändra så upps om ryggingen.
Halmen bars upp på taket, ett rep lades om, så bar han den på ryggen.
När då täckstegen färdes på så besker sått stod täckaren på ste-
gens drä, eller kom som var nedest, medan halmen vitades på översta
kommen av stegen så förflytta han sig steg för steg till han kom fram
till stegens slut. Så flyttades täckstegen upp, och ett nytt lev börjas.
Uppflyttningen av stegen gick så till att di smockde repet om stegens
ändrar så stegen kom ett lev högre. Di kunde bära upp så många
bärvar som till ett lev. Di lades på taket skilda från varandra, så
att roten vita på översta täckelommen, täckstegen.

Di gick åt höger när di täckde. De var inte alltid en hel sida täcktes
på en gång, utan endast ett, eller två sti. Där gick ju mycket halms åt.
Var inte huset högt, di gånke var ju låga, stod han på en stega, ställd mot väggen
när han lade takstegen

ACC. N:R M.10184:6.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Ett nylagt tak var omkr. en halv alm tjockt. Så tjockt fick takskägget
läggas. Di andre laven, var ju så, att de ena laved gick på halvan man på
de andra. De berodde mycket på fäckaren om han präcka halmen hårt.

Di kunde förlänga takskägget på gamla hus, genom att på sparren
ökar så fick di samtidigt sätta ett bäcke till. Di spricka en tjock bräd-
bit eller beles på. De var mest för takskägget gick för långt ner över
fönstret. Inunder takskägget, id väggen fästes en bräda, en vanlig linings-
bräda, lutande från takskägget mot väggen, gesims. De skulle hålla tak-
skägget. Ett svasabor, när di skar ner beles där ju små halm, s. h. vase,
för att den ej skulle spillas så kunde di fästa en stättning under takskäg-
get som de kom på. De var lösa bräder som lades på stockar eller annat.

Täckskäppar voro av hassel, de fick vara raka käppar. Där skar flera
bunder sådana. Men di kunde knipras och förvaras länge. Där behöv-
des inte nya id var täckning. Täckvidjor, di var av rör. Di skar men
di var gröna, di blöttes och arbetades innan di ans. vria vidjor var di fjocka
klyvdes di spetsades i ena ändan. De var ett rätt styvt arbete vria vidjor,
de fresta händerna. Där gick en vidja till för var bindning.

Både käppar och vidjor har här alltid varit gett om.

ACC. NR M. 10184:7.

7
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Banden sättes ju om vart läkete, di får vara alldeles intill varandra annars håller inte taket. Banden blir ovanför varandra, di får ju bindas så lätt så inget löst är emellan. Där sättes band om vart läkete, så ungefär lika mycket av kärven i vart band. Med vidjan fick banden vridas så hårt och ändarna vridas om varandra, sen stoppas in under banden så di inte loss. Täckekäppar ann men nu, di som har halmtak binder di med stålträds. Stålträden viras om en skyffel, som köpes färdig, den är spetsig så den går lätt att sticka under halm och läkete.

Har något annat material än halm ann. så som små kärvar har de varit rent undantag, och då har de varit till stige, eller uthus i övrigt.

Jag vet att fattiga som ej hade varken halm, eller jord, och inte kunde skaffa di gick i kring och tiggde halm, en kljapa på vart ställe. Så fick di även tiggla lov att skära täckekäppa. Halmen jämkades först ut hela lägget, som lades käppen över, täckaren följde så lägget och med knäet tryckte ner käppen, och med vidjan kantz om både käpp och läkete och halm.

Halmen jämkades dels med handen, men med håkevragan knaleba han i roten så där blev jämt. Sista avputsningen blev när han skar ner. Vragan var med ett handtag vanpi, rullad under, på längden.

Ena täckekäppens ände fick stickas in med andra käppen i de banden.
Om inde bindningarne var säkra kunde nich storm där uppstå hål.
Di kunde ju som utt är lööla tak, men de är ju inte lätt. De kan inte vara
med hela kärvar, utan med laggar, små delar.

Vid gavlarna, ovan på takten, spikas en rebla, eller läkt i från ryggingen
och ner som halmen bants om. Sen då taket var lagt fästes vengskier på.
När vind och storm i bland lyfter får di nich gavlarna ovan på taket sätta en
rebla som håller. Numera är de så byggt med halmtak, men jag minns gam-
la tak som var dåliga, där fick läggas rafta och bräder på taket kors och
tvärs för att hålla de. Täckesragan var omkr 1 alm den var sliten så den var
blank och ghatt, den vara bara smat. Den var häst av mjukt trä.

Täckesbrädan är en vanlig liten bräda med handtag. När han skar ner, börja
han uppe och skar ner åt. Han tryckte hårt med brädan, och med kniven
framför skar meråt till han kom till täckestegen, sen börja han uppe igen
så följde han slitet fram, sen fick stegen sänkas. Så gick de till taket var
färdigt. Redakopen gick merendels i arv. Di hade en vanlig trärässa att
rässa ner löset. Om di ej kunde skära takskägget jämt efter riktige band
di ett rep, eller lade ett läkte och skar efter.

För i tiden var här dugliga smedjar som smidde knivar, och eggjárn, men göingar har ju alltid varit mest anlitade.

Ryggningen har jag beskr den lades av lös råghalm. I takvinklarna fick läggas ett lägg i skålet. De lades i själva moded där tångerna gick i hop. Om de var något osäkert att binda, så spikades under en bräda vanliga liningsbräder, en vid var sida så di gick lätt i hop i själva moded sen lades halm.

Di kunde stå på en vanlig takstege men di läcktes där.

Under halmen, på ryggingen, allra översid är ju alltid häkten på spærren ända uppe vid, så vid båda sidor av taket går ju häkten i hop.

Där lägges ju källor på och bindes, så såta bindningen blir i ryggingen.

Ryggstrån är i regel av ek, di fästes två i hop om en grov tränagel.

De är ju ett stö om di inte röggar, de kan ju finnas. De kunde ju bära på di ej hade material. De var ju i forntiden di rögga höjer med grästarvor. De var hus med stenväggar, som kunde bära sådana tak.

Lägga ovann på de gamla gör di ej, de är ju om di läcker, men lägga ny rädning de gör di. Lägga panner ovann på halmtak är här di som gjort men mest riva ner taket och taga bort halmen och omlägga pannorna.

De var för råttorna husera så när di tagit hål i halmen sätta pannorna

ACC. N:R M10184:10.LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

När di rägga hade di längstege, en vanlig takidege. Di som var vanda att gå på tak kröb längs åt ryggingen och ordna halmen och åsarna, ryggåsarna. Här vet jag ej att stark har varit, men gamla prästod där har varit i Hårby, men de är ju så länge sen. Men jag har själv sett ett dylikt nere på slätten. De var i typ som en stor rund berg som stod på taket vid akorstenen på ryggingen.

Vassstak, eller av grov säs, de lades på samma sätt som halms. De var ju endast på stior. Di bands ner med häppar. Säven lades tjockt, men bands di för hårt gick tvärs av i bindningen när di blev torra.

Di gamla taken vet jag ej varit någon särskild anordning för eldfara. Då var här ju alltid öppen akorsten, och så tuggn, så där var aldrig så drag som i di nyare akorstenarna med rörsäck. Där blev liksom mera rök i akorstenen.

På gamla byggnader fanns ju ofta en gaveldörr, som kunde öppnas då så behövdes. Messan på taket var bra den skydda både mot toka och väta.

Den skydda ju också mot anständning. Flustök på var allmänt för i tiden.

Den var di mycket rädda om, den ans ju som läkemedel, särskilt mot krännsa. Ett halmtak håller länge, de bäras till en del om de lägges väl.

Fåglar kunde göra mycket åverkan, men snö som låg länge inverka, även storm tog
hert.

Halmtak lägges numera ej på något hus. När Hörby Tollarps banan byggdes då fick alle tak som var på ett visst avstånd intill banan läggas om.

Jag minns när vårt tak todes om. De är omkring 59 år sen den banan byggdes.

Sen har ju inte hus i Stationsområdet något halmtak. De är ju nu svårt att få halm också. Övergången från halm till annat var spån. På många nya hus lägges nu också spån, för att om några år lägges papp ovanpå.

På di rickte 20 åren har halmtaken nästan rent av försvunnit.

För i tiden kunde di ju få en langhalmstleppa för 25 öre, nu finns det knappt nå.

För var de alltid daglön för täckaren, nu har alla timlön.

Di gamla täckarna höll ju mycket på sitt yrke, di som var dugliga kunde gå utomsocknes också. Alla s. k. handverkare eller yrkesmän skulle besk-

deras särskilt. Mat och brännvin hördes till sådana. Jag vet att på di ställe

som yrkesmän varit har ställts fram särskilt till dem på ena ändan av lang-

bordet, så säms, bröd och mjölk på andra ändan, till husfolket.

Hämnar fick ofta passa täckaren, bära halm och vidjor.

De hände ofta att man brilla av taket, men någon allvarlig olycka vet jag ej.

De var ej till att själva täckaren föll, utom då han var spritpräverkad.

Men han talera sig i alla fall, där var ju alltid halm nere på marken.